

บทที่ 1

บทนำ

1 ภูมิหลังและความสำคัญของปัญหา

ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ประเทศไทยมีการพัฒนาทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมนั้น สื่อมีส่วนสำคัญอย่างมากที่ช่วยกระตุ้นและสนับสนุนให้การพัฒนา เป็นไปอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกัน ความก้าวหน้าของวงการสื่อสารมวลชนและเทคโนโลยีการ สื่อสารเอง ก็ได้รับการพัฒนาจากระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่ให้ความสำคัญกับการแข่งขัน จากระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ให้สิทธิเสรีภาพแก่สื่อและระบบสังคมไทยที่ไม่ชอบใช้ ความรุนแรงและเน้นการแก้ไขปัญหาแบบประนีประนอม ด้วยเหตุนี้ การสื่อสารในสังคมไทยจึง ได้รับการพัฒนาควบคู่ไปพร้อมกับการพัฒนาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม อย่างไรก็ตาม การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารประเภทต่างๆ มักได้รับความสนใจในระดับและลักษณะต่าง ๆ กันไป ตามแนวทางในการประเมินความสนใจของผู้รับสื่อโดยองค์กรผู้ผลิตสื่อ หรือหากเรียกง่าย ๆ ก็คือ การประเมินด้านการตลาดนั่นเอง ข่าวหลาย ๆ ด้านได้รับความนิยมตลอดกาล และมีผู้สนใจ ติดตามอย่างใกล้ชิดในทุกยุคทุกสมัย เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ หรือข่าวที่สามารถมีอิทธิพล ต่อความรู้สึกของประชาชนหรือผู้รับสื่อ เช่น ข่าววงการบันเทิง ข่าวอาชญากรรม ข่าวโศกนาฏกรรม ต่าง ๆ ด้วยเหตุนี้ ข่าวสารที่ได้รับความสนใจจากวงการสื่อสารมวลชน ก็คือ ข่าวสารที่ประชาชน สนใจหรืออาจเรียกว่าข่าวสารแบบประชานิยมนั่นเอง

ท่ามกลางความเคลื่อนไหวและพัฒนาการของสังคม ยังมีข่าวสารอีกหลาย ประเภทที่ยังคงไม่ใช่ข่าวสารหลักที่อยู่ในความสนใจจากประชาชน เช่น ข่าวสารด้านการศึกษา ด้านการพัฒนา ด้านสังคมสงเคราะห์ ด้านสาธารณสุข และรวมไปถึงข่าวสารด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เป็นกรอบของข่าวสารที่กว้างขวางมาก แต่กลับไม่ได้รับความสนใจ จากประชาชนเท่าที่ควรตลอดระยะเวลาในอดีตที่ผ่านมา นอกจากนั้น การเสนอข่าวด้าน สิ่งแวดล้อมในบางประเด็นยังเป็นเรื่องที่มีความล่อแหลมต่อความมั่นคงและความปลอดภัยของ ผู้ทำหน้าที่สื่อที่ต้องการนำมาเผยแพร่ เนื่องจากอาจมีการกระทบกระทั่งกับกลุ่มอิทธิพลที่อาจ พยายามลักลอบใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติหรือทำลายสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเนื้อหาสาระ ของข่าวเองก็ไม่เร้าใจผู้ฟังในยุคนั้น อาทิ ก่อนการประกาศปิดป่า สื่อมวลชนไม่กล้าขุดคุ้ยเรื่องการ

ลักลอบตัดไม้ทำลายป่าของกลุ่มนายทุนในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ เพราะประชาชนเองก็ยังไม่รู้สึกรว่าประเทศไทยมีป่าไม้จำนวนมาก หรือกรณีของสื่อท้องถิ่นไม่กล้าเป็นปากเสียงให้ชาวบ้านในการนำเสนอปัญหาการก่อให้เกิดมลพิษของโรงงาน หรือความขัดแย้งระหว่างนายทุนกับชาวบ้านในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในภูมิภาคต่าง ๆ ก็มักถูกปิดข่าวด้วยฝ่ายนายทุนหรือผู้มีอำนาจเสมอ

อย่างไรก็ตาม จากการใช้ทรัพยากรอย่างไม่จำกัด และการไม่มีมาตรการคุ้มครองและรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดี ทำให้สภาพทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไทยในช่วงระยะเวลาต่อมาเริ่มมีสภาวะทรุดโทรมอย่างเห็นได้ชัด จนในหลายพื้นที่ต้องประสบภัยพิบัติจากการทำลายสภาพธรรมชาติ และเกิดปรากฏการณ์ภัยธรรมชาติขึ้นในหลายพื้นที่ ดังเช่น อุทกภัย ดินถล่ม ไปจนถึง ธรณีพิบัติภัย คลื่นยักษ์สึนามิ ผลกระทบที่รุนแรงจากภัยธรรมชาติที่ก่อให้เกิดการสูญเสียชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนอย่างมากมายมหาศาลที่เกิดในช่วง 2-3 ทศวรรษนี้ ทำให้ข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อมได้รับความนิยมนจากประชาชนในยุคโลกาภิวัตน์มากขึ้น และกลายเป็นข่าวสารอีกประเภทหนึ่งที่ประชาชนให้ความสนใจ

ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงต้องกำหนดนโยบายสาธารณะในการใช้กลไกสื่อหลายรูปแบบผ่าน เพื่อปลูกกระแสสังคมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐบาลมอบหมายให้เป็นพันธกิจสำคัญของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นองค์การของรัฐบาล ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2535 อยู่ภายใต้สังกัดกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ต่อมาใน พ.ศ. 2545 ได้โอนย้ายมาสังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นกระทรวงที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นใหม่ตามการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน ปัจจุบันกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานราชการที่ทำหน้าที่รณรงค์ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมอย่างครบวงจร โดยมีทั้งการดำเนินงานด้านการให้ข้อมูลข่าวสาร การประชาสัมพันธ์และส่งเสริมความรู้ความเข้าใจอันดีให้กับประชาชนที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนกระบอกเสียงและแหล่งข้อมูลที่สามารถเข้าถึงได้จากภายนอก ปรัชญาแนวทางการดำเนินงาน คือการเป็นโชทองคลั่งใจหรือส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม โดยให้ความรู้ความเข้าใจ สร้างจิตสำนึก และความต้องการมีส่วนร่วมและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม อาทิ การผลิตมลพิษลดลง การบริโภคที่พอเพียงและไม่สิ้นเปลือง ซึ่งช่วยในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น และทำให้ระดับคุณภาพชีวิตดีขึ้นตามมา

ในการดำเนินงาน กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมพยายามพัฒนากลไกการใช้สื่อในหลายประเภท อาทิ สถานีวิทยุโทรทัศน์ สิ่งพิมพ์ เอกสารเผยแพร่ ระบบอินเทอร์เน็ต ตลอดจนการใช้สื่อดิจิทัลในรูปแบบเพื่อส่งสารอันหลากหลาย ทั้งที่เป็นข้อมูลข่าวสาร วิชาการ งานวิจัย การประชาสัมพันธ์องค์กร และอื่นๆ ดังนั้น จึงน่าสนใจอย่างยิ่งที่จะศึกษาวิเคราะห์นโยบายการใช้สื่อของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ระหว่างสารกับการใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่มีการส่งถ่ายทอดออกไปยังกลุ่มเป้าหมายเพื่อการเสริมสร้างความรู้ปลูกฝังจิตสำนึก และปฏิบัติตนตามแนวทางที่จะส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

การศึกษาวิจัย “นโยบายและการใช้สื่อของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม” เน้นการศึกษาประเภทและสาระัตถะของสารต่างๆ ที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมพัฒนาขึ้นเพื่อส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม การศึกษาในที่นี้จะใช้การวิเคราะห์จากภายในองค์กรเป็นหลัก ด้วยแนววิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งประกอบด้วยการศึกษานโยบายองค์กร การสำรวจสื่อประเภทต่างๆ ที่องค์กรใช้ การวิเคราะห์สารที่ส่งออกมาผ่านสื่อ และการสัมภาษณ์ผู้บริหารองค์กรในระดับกอง เพื่อให้ได้ข้อมูลรายละเอียดสำหรับประกอบการวิเคราะห์ ทั้งนี้ โดยนำแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมาใช้เป็นกรอบดำเนินการวิจัย ได้แก่ ทฤษฎีนโยบายสาธารณะ (Public Policy) ทฤษฎีหน้าที่นิยม (Functionalism) ทฤษฎีองค์ประกอบการสื่อสาร (SMCR) ทฤษฎีว่าด้วยเนื้อหา/สารและความหมาย และทฤษฎีว่าด้วยการรับรู้และทัศนคติ

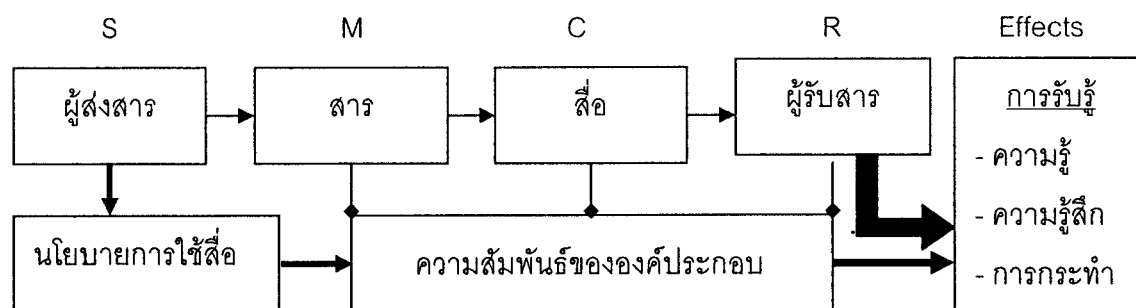
2. วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษานโยบายการใช้สื่อของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสารและสื่อที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมผลิตขึ้นเพื่อถ่ายทอดไปยังกลุ่มผู้รับสาร
- 2.3 เพื่อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาวิธีการใช้สื่อเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3. สันนิษฐานการวิจัย

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมมีการกำหนดนโยบายและแนวทางในการใช้สื่อ โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของเนื้อหาสาร สื่อ และวัตถุประสงค์ที่มีต่อผู้รับสาร

4. กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดการวิจัย

5. ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยจะมุ่งไปยังการวิเคราะห์การใช้สื่อของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมทุกรูปแบบ การศึกษาในที่นี้ได้กำหนดประเด็นปัญหาของการศึกษาที่เน้นไปยังการวิเคราะห์การใช้สื่อในรูปแบบต่าง ๆ ที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมใช้กับเยาวชน หน่วยงานภาครัฐ วงวิชาการ องค์กรเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนประชาชนในทุกภาคส่วน เพื่อส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อม ขอบเขตในด้านตัวสื่อที่ใช้ศึกษา จะมีการเลือกสรรสื่อที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมใช้ในการส่งเสริม รณรงค์ และประชาสัมพันธ์ ในช่วงปี 2547 - 2549 ได้แก่ การเผยแพร่ความรู้ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ (หนังสือและโปสเตอร์) การรณรงค์และประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อวิทยุและโทรทัศน์ การให้บริการสายด่วน การบริการข้อมูลสารสนเทศผ่านระบบอินเทอร์เน็ต การให้บริการฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ในรูปแบบระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ และการฝึกอบรมโดยใช้สื่อทัศนูปกรณ์หลากหลายรูปแบบ เพื่อวิเคราะห์นโยบายองค์กร และความสัมพันธ์ของการใช้สื่อและเนื้อหาสารเพื่อนำเสนอไปยังกลุ่มเป้าหมายต่างๆ

6. นิยามศัพท์

6.1 กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม หมายถึง หน่วยงานระดับกรม สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีพันธกิจสำคัญในด้านส่งเสริม เผยแพร่ และประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาสิ่งแวดล้อม

6.2 นโยบาย หมายถึง แนวทางที่เป็นทางการและมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

6.3 การส่งเสริมและรักษา หมายถึง การสนับสนุนให้แต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้องมีส่วนดูแลและคุ้มครองสิ่งแวดล้อม

6.4 คุณภาพสิ่งแวดล้อม หมายถึง สภาพแวดล้อมที่อยู่ ไม่มีสภาพเสื่อมโทรมหรือก่อให้เกิดโทษต่อมนุษย์ และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์

6.5 สาร หมายถึง เนื้อหา สารัตถะของข้อมูล ข้อเท็จจริง ประเด็นปัญหา การวิเคราะห์ แนวทาง ข้อเสนอแนะ คำชักชวน รณรงค์ ที่ประกอบขึ้นเพื่อเป้าหมายด้านการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านสื่อ

6.6 สื่อ หมายถึง ช่องทางทุกรูปแบบที่กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมใช้ในการสื่อสาร ประกอบด้วย สิ่งพิมพ์ วิทยุโทรทัศน์ โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ และการฝึกอบรมโดยใช้โสตทัศนูปกรณ์หลากหลายรูปแบบ

6.7 การใช้สื่อ หมายถึง การนำอุปกรณ์ในการสื่อสารมาใช้ประโยชน์ในการเผยแพร่ส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

6.8 กลุ่มเป้าหมาย หมายถึงกลุ่มภาคส่วนที่เจาะจงให้การสื่อสารไปถึง แยกออกเป็นเยาวชน หน่วยงานภาครัฐ และประชาชนทั่วไป เป็นต้น

6.9 ข้อเสนอแนะ หมายถึง คำแนะนำเชิงนโยบายและการดำเนินงาน เพื่อให้การใช้สื่อของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมสามารถดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ทราบนโยบายการใช้สื่อที่เหมาะสมของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อส่งสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย และหวังผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

7.2 ทราบความสัมพันธ์ของสารและสื่อที่มีผลต่อการรับรู้ของกลุ่มเป้าหมายในระดับต่างๆ

7.3 ได้ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาวิธีการสื่อสารเพื่อส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

7.4 สามารถนำเอาผลการศึกษาไปใช้ในการศึกษาด้านนิเทศศาสตร์และการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อมต่อไป